

Погляд в історію

КНЯЗІВСЬКІ ДИНАСТІЇ В УКРАЇНІ

З ДАВНІХ давні рідні народи світу зели запис свого роду, намагалися не забути тих, хто започаткував їх існування. До родоводу звичайно потрапляли князі, царі, королі, тобто ті особи, що стояли на чолі племені, союзу, держави. Вони вважалися не простими керівниками і управителями підрядної їм землі, а богопоставленою, до певної міри, ритуальною особою. Влада монарха була спадковою, передавалася старшому сину або найближчому родичу по чоловічій лінії.

Наші предки вважали себе нащадками Бібліяного Яфета, сина Ноя, плем'я якого після потогу заселило і нашу землю. На чолі давньоруського суспільства стояли князі. Про перших правителів в українських землях ми дізнаємося від літописця XII ст., з поведомлень яких історики роблять висновки, що засновником Києва і місцевої князівської династії був Кий. Літописець говорить, що за походженням він простий череванець через Дніпро. Ось, таке повсякдення про незначного, бідного правителя — засновника держави було не випадковим. Воно являлося майже обов'язковим елементом династичних легенд. Подібні розповіді, в яких повідомлялося про скромність походження, родоначальника династії, мстяться в літописях польського, чеського, кавказських народів.

Мало відомостей збереглося про князя Кия, знаємо, що «Кий цей князь у роді своєму і ходив він до царя». Не відомо лише, до якого царя, але знаємо, що великих почестей удостоїв його той цар, до якого він приходив. Це повідомляє літописець, що мав князь братів двох Шека й Хорива, а сестра їх була Гибідь. «І збудували городок в ім'я старшого свого брата і назвали його Києвом».

На превеликий жаль, нічого невідомо про наступників Кия, продовжувачів династії Києвичів. Дехто з дослідників вважає, що цю сторінку нашої давньої історії було свідомо виничено з тексту літопису. Можливо, нащадки Кия не відігравали головної ролі в тогочасній державі і могли бути залежними, наприклад, від своїх сусідів дулібів-волинців, що на той час мали свої власні структури, про що і повідомляють київські літописи.

І все ж історики схиляються до думки, що літописці залишили спогад про останніх князів з династії Києвичів — Дира та Оскольда. Саме за останнього Києвичів — князя Оскольда Київська держава досягла значного розвитку, здобувала авторитет на міжнародній арені після знаменитого походу на Візантійську імперію 860 р. Князь Оскольд та його оточення за віросповіданням були християнами.

Про першу князівську династію залишилось мало документальних даних, вони є досить суперечливі і не розкривають повністю династичний розвиток. Наступна династія, яку вважають тією, що змінила Києвичів у їхній столиці, має струнку і майже повністю відому схему свого розвитку. Не з'ясованим є лише походження засновників другої князівської династії, що управляла в українських землях з князя IX ст.

Якщо у випадку з першою династією князь Кий походив з бідного роду, то землетель наступної династії також за традицією, що склалася в багатьох народів, має бути запрошеним зі сторони, що вважалось почесною і обов'язковою справою: У зв'язку з цим літописець міг залишити нам таке повідомлення. У Новгороді, одні з центрів північнослов'янського світу, 862 року були запрошені три брата, князі Рюрик, Синеус, Трувор, Значна частина істориків обачала в братах варягів-скандинавів, що прийшли на управління в північнослов'янські землі. Інша частина, яка має для цього достатні аргументи, братів вважає не скандинавами, а поморськими слов'янами, що були сусідами новгородців.

Як лише літописець, Рюрик сів у Новгороді, Синеус — на Білоозері, Трувор — в Ізборську. Брати скоро помирали, і Рюрик сам володів північнослов'янськими землями.

Одні з його намісників управляли в Ростові, інші у Полоцьку. Князь Рюрик у Новгороді двадцять років, еміраючи, передав княжіння своєму

родичу, за іншою версією — воєначальнику Олегу, який повинен був керувати від імені малолітнього сина Рюрика Ігоря. Саме Олег 882 року прибув на південь, власне в українські землі, здійснивши у Києві державний переворот, змістивши з київського стола останніх Києвичів, утвердивши тут нову династію Рюриковичів.

Із зміною династії Київська держава продовжувала залишатись князівською монархією, не змінилися і важелі її управління. Київ розпочав відігравати все більш помітну роль в усіх східнослов'янських землях. В середині держави розпочинається зміцнення представників місцевої князівської династії. Це привело в кінцевому результаті до перетворення Рюриковичів у єдиний княжий рід, що утримував у руках повну державну владу.

І все ж на думку деяких дослідників (М. Брайчевський, Р. Іванченко), шляхи двох династій переплелись в особі київського князя Володимира Великого. Саме він, син князя Святослава, був народжений ключницею Малуцею, яка, на думку вище згаданих істориків, була дочкою древлянського князя Мала, який за смертю князя Ігора Рюриковича був знищений дружиною Ігоря Ольгою і був останнім представником Києвичів у древлянській землі.

Зміною місцевих князів, Рюриковичі посилали своїх дітей управляти їхніми землями. У пізніший час в окремих землях, що мали певні традиції, почали утверджуватись регіональні династії з представників роду Рюриковичів. Так, в Галичині, на Чернігівщині та Волині утворились місцеві династії, які мали майже необхідну владу у своїх землях. Це відомо про Ростиславичів, Ольговичів, Ізяславичів.

Засновником галицької династії був онук Ярослава Мудрого Ростислав. Його сини сиділи у Перемишлі, Теремові, Звенигороді. У 1126 р. син одного з Ростиславичів

Володимирко Володарович об'єднав усі землі у складі одного князівства, столицьним містом якого з 1144 року став Галич.

Найбільшій могутності Галицьке князівство досягло за часу правління Володимиркового сина Ярослава Осмомисла, який користувався авторитетом на міжнародній арені, підтримував дипломатичні взаємини з Візантією і Римом. Саме про нього автор «Слова про Ігорів похід» наліше:

«Галицький Осмомисле Ярославе: Високо сиди ти на своїм золотокоронім престолі підпер горі Угорській своїми залізними полками».

На Волині місцеву династію започаткував онук Володимира Мономаха Ізяслав Мстиславович. Династія Ізяславичів правила на Волині дев'ять років. У історичній літературі вона відома ще як династія Романовичів за іменем онука Ізяслава, який міцно утвердився на Волині. 1199 року приєднав до своїх володінь і галицьку землю, спадщину Ростиславичів. Після смерті Романа відновлював вже батьківську отчину його син Данило. Саме в цей період зафіксований єдиний в усіх руських князівствах випадок титулування князем людини, що не входила до династії Рюриковичів. Це сталося 1213 року, коли галицькі бояри знайшли запрошених на князювання трьох синів Сяверського князя Ігоря Сявровича, посадивши на престолі свого правителя Володимира Кормилевича, Данилу Романовичу відомо тільки 1238 року. У дальнішому Рюриковичі Ізяславичі тримали владу в Галицько-Волинській Русі майже до середини XIV ст.

Паралельно з українськими землями Рюриковичі управляли і в московських землях, де стали на чолі новоутвореної Московської держави. На Волині, яка у XIV ст. відігра-

вала головну роль серед українських земель, у 1340 році, 7 квітня помирає князь Болеслав-Юрій II, в якого не було спадкоємця на галицько-волинський престол. Місцеве боярство запросило на князювання литовського князя Любарта-Дмитра Гедиміновича, що мав родинні зв'язки з династією Ізяславичів. Нова династія Гедиміновичів стала управляти спочатку на Волині, а потім в усій Литво-Руській середньовічній державі. Українські князі, нащадки Рюриковичів ставали «послушні», як зазначає літопис, литовським правителям. Вони поклали початок князівським та магнатським родам Острозьких, Черторийських, Четвертинських, Вишневецьких, Сангушків та інших, які втрачають державні права, задоволяючись становищем знатних землевладельців.

Гедиміновичі управляли в українських землях до середини XVI ст., з часом ставши повністю залежними від влади польського короля. З початком Хмельниччини на зміну монархічній устрою приходить республіканська влада, передавалася не в спадок, а на вибори. До речі, наприклад, Б. Хмельницький, крім загальноукраїнського і прийнятого козацького титулу — гетьмана України, в тогочасних документах згадується і як «князь руський», що свідчить про усвідомлення козацтвам продовження державотворчих традицій в Україні.

Нащадки ж давніх князів родів опинились у різних кутках світу. Вони не забували свого походження, через роки принесли пам'ять про своїх предків. Сьогодні вже є не один претендент на Київський княжий стіл, який поки що зодумані приміре «шапку Мономаха».

Олександр БУЛИГА,
старший науковий працівник сьблелого «Резнавого музею».

НА ФОТО: Аскольдова могила. Мил. Т. Шевченка; Володимир Мономах; Великий князь Київський; Володимир — предтема династії Ростиславичів; Василь Острозький — нащадок турецько-татарських Рюриковичів.